

ПРИРОДНІ І НАБУТІ КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

© Жежуха В., Крилишин Л., 2013

Систематизовано природні і набуті переваги національної економіки, що формують її конкурентоспроможність на світовому ринку. Наведено загальну характеристику сучасного стану кожної із виокремлених сфер економіки, які визначають такі природні і набуті переваги разом із відповідною статистичною інформацією. Виокремлено регіони України, у яких формуються природні і набуті конкурентні переваги національної економіки. Розглянуто історичні аспекти формування конкурентних переваг національної економіки різних країн. Наведено особливості природних і набутих переваг вітчизняної економіки. Охарактеризовані ключові представники бізнесу сфер економіки, що формують вітчизняні природні і набуті конкурентні переваги.

Ключові слова: набута перевага, конкурентоспроможність, національна економіка, природна переваги.

V. Zhezhukha, L. Krylyshyn

Lviv Polytechnic National University

NATURAL AND PURCHASED COMPETITIVE EDGES OF NATIONAL ECONOMY

© Zhezhukha V., Krylyshyn L., 2013

Natural and purchased advantages of national economy, which form its competitiveness in the world market, are systematized in the article. General description of the modern state of each of the selected spheres of economy is presented, which determine such natural and purchased advantages, together with the proper statistical information. The regions of Ukraine, the natural and purchased competitive edges of national economy in which are formed, are selected. The historical aspects of forming of competitive edges of national economy of different countries are considered. The features of natural and purchased advantages of domestic economy are resulted. The key representatives of business of spheres of economy, which form domestic natural and purchased competitive edges, are described.

Key words: purchased advantages, competitiveness, national economy, natural advantages.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У ринкових умовах господарювання на макроекономічному рівні перед будь-якою державою постає завдання формування конкурентоспроможної національної економіки на світовому ринку. Цього, як відомо, можна досягти насамперед завдяки ефективно функціонуючій системі міжнародної торгівлі, у якій беруть участь як окремі підприємці, так і корпорації чи державні органи влади. З іншого боку, розвиток будь-якої національної економіки неможливий без активної участі її суб'єктів у міжнародній торгівлі в умовах збільшення товарообороту, транснаціоналізації, лібералізації та глобалізації. Доведено, що жодна держава не може перебувати в економічній ізоляції, і чимало її економічних процесів (стандарти життя, безробіття, інфляція, платіжний баланс тощо) перебувають у взаємозв'язку і взаємовпливах із аналогічними економічними процесами держав-сусідів чи держав, з якими утворено інтеграційне угруповання.

Сьогодні теорією і практикою розроблені численні теорії, які визначають місце міжнародної торгівлі будь-якої держави на світовому ринку. Для ефективного її здійснення такі сучасні теорії акцентують увагу на необхідності формування науково-технічного потенціалу та інноваційної інфраструктури, зростання частки сфери послуг у ВВП, впровадження інформаційних технологій, забезпечення високої якості освіти тощо. Попри це, беззаперечним є те, що не можна ігнорувати природних і набутих переваг національної економіки будь-якої держави. Виокремивши їх, можна виявляти сектори економіки, які за інших рівних умов будуть конкурентоспроможнішими на світовому ринку і у які держава повинна спрямовувати свої зусилля для їхньої підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Узагальнення теоретичного та практичного досвіду дає змогу говорити про чималий інтерес науковців до проблем формування конкурентних переваг національних економік на світовому ринку. У цій сфері відомими є результати досліджень І.В. Алексєєва, М.Р. Базірової, О.Г. Білорус, А.К. Володіна, І.С. Гладкова, К.В. Жиляєва, О.Ю. Коваленка, О.С. Кузьміна, Т.М. Мельник, А.Г. Олефір, А.П. Румянцева, О.М. Степанова, В.А. Тіпанова та багатьох інших авторів. Науковці, зокрема, виявили передумови формування конкурентних переваг національної економіки, виокремили чинники спеціалізації країн чи окремих регіонів на виробництві тих чи інших товарів чи надання послуг, сформуvalи концептуальні основи сучасних теорій міжнародної торгівлі, охарактеризували інструментарій позиціонування національної економіки на світовому ринку тощо. Попри чималі напрацювання у цій сфері низка важливих завдань залишається невиконаною. Зокрема, не систематизовані природні і набуті переваги вітчизняної національної економіки, що ускладнює розуміння її порівняльної переваги на світовому ринку.

Цілі статті. Відповідно до поставленої проблеми у роботі потрібно систематизувати природні і набуті переваги вітчизняної національної економіки для визначення порівняльних переваг її секторів на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу. Вивчення особливостей вітчизняної національної економіки дає змогу зробити висновок про те, що різні її сектори розвиваються завдяки сформованим як природним, так і набутих перевагам. Як відомо, вперше проблема доцільності виокремлення цих переваг була розглянута ще А. Смітом, який стверджував, що природні переваги країна може мати завдяки своїм кліматичним особливостям або володінню деякими природними ресурсами. Клімат, за твердженням автора, може визначати, наприклад, яку сільськогосподарську продукцію країна може виробляти з найбільшою вигодою, а наявність значних запасів руди, нафти, інших природних ресурсів, – яку промислову продукцію. Своєю чергою, набуті переваги країна може мати внаслідок розвитку технології виробництва та високої кваліфікації робочої сили. Перевага у технології виробництва пов'язана зі здатністю, по-перше, виготовляти різноманітну або складну продукцію з меншими затратами, по-друге, ефективніше виробляти однорідну продукцію [10]. Як свідчить огляд й узагальнення літературних джерел, відмінності у природних та набутих перевагах національних економік здебільшого є сталими і мають довготривалий характер. Основна причина цього – низький рівень мобільності чинників виробництва.

Варто звернути увагу на те, що виокремлення природних та набутих переваг національних економік здійснено у літературних джерелах. Зокрема, у роботі Р. Карбау [8, с. 52] вказано, що внаслідок природних переваг Канада спеціалізується на деревообробці, Ізраїль – на цитрусових, Італія – на виноробстві, Ямайка – на алюмінієвій руді, Мексика – на помідорах, Саудівська Аравія – на нафті, США – на пшениці та кукурудзі. Своєю чергою, Гонконг здобув набуті переваги на текстилі, Японія – на автомобілях, Південна Корея – на сталі та кораблебудуванні, Швейцарія – на годинниках, США – на реактивних літаках, комп'ютерному програмному забезпеченні, Великобританія – на фінансових послугах.

Розглядаючи у цьому контексті природні і набуті конкурентні переваги вітчизняної національної економіки, варто зауважити, що наявні як перші, так і другі (таблиця).

**Основні конкурентні переваги вітчизняної
національної економіки у міжнародній торгівлі**

Регіони України	Сфери економіки
Конкурентні переваги внаслідок природних переваг	
Карпати і Полісся	Сільське господарство
Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області	Лісова промисловість
Донбас	Вугільна промисловість
Вінницька, Черкаська, Хмельницька, Київська, Полтавська, Харківська та Сумська області	Цукрова промисловість
Львівська, Закарпатська, Одеська, Київська, Івано-Франківська області, АР Крим	Туризм
Львівська, Івано-Франківська, Херсонська, Одеська, Полтавська області	Нафтогазова промисловість
Степ, Полісся, Лісостеп	Тваринництво
Конкурентні переваги внаслідок набутих переваг	
м. Київ, м. Донецьк, м. Харків, м. Львів, м. Полтава, м. Житомир	Кондитерська промисловість
Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська області	Текстильна промисловість
Львівська область, м. Київ	Програмне забезпечення
Миколаївська область	Суднобудування
Придніпров'я, Донбас, Прикарпаття	Хімічна промисловість

Характеризуючи лісове господарство як вітчизняну природну конкурентну перевагу, необхідно зазначити, що лідерами за обсягом реалізації деревини є такі обласні управління лісового та мисливського господарства, як: Черкаське (53 %), Донецьке (58 %), Закарпатське (52 %), Івано-Франківське та Тернопільське (по 50 %), Чернівецьке (45 %), Чернігівське (42 %). При цьому, за даними Державного агентства лісових ресурсів України, найлісистішими територіями України є території Івано-Франківської (41,0 %), Волинської (31,0 %), Рівненської (36,4 %) та Житомирської областей (33,6 %) [14]. Варто зауважити, що за даними цієї ж організації, динаміка запасу деревини у лісах України щорічно збільшується і станом на кінець 2011 р. становила 2102 млн. м³.

Вугільна вітчизняна промисловість також є конкурентоспроможною на світовому ринку і належить до природних конкурентних переваг України. За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України [6] за серпень 2013 р. видобуто 6861,7 тис. тонн вугілля, що на 408,8 тис. тонн (на 6,3 %) більше від планового показника, та на 21,4 тис. тонн (на 0,3 %) більше від показника серпня 2012 р. За січень–серпень 2013 р. видобуто 54708,4 тис. тонн вугілля, що на 5448,5 тис. тонн (на 11,1 %) перевищує плановий показник і на 2783,2 тис. тонн (на 4,8 %) – менше від показника за аналогічний період 2012 р. Енергетичного вугілля видобуто 39086,0 тис. тонн. Виконання плану становить 103,0 %, перевищення планового показника – 1135,4 тис. тонн вугілля. Порівняно з відповідним періодом 2012 р. видобуток зменшився на 1592,7 тис. тонн (на 3,9 %). Коксівного вугілля видобуто 15622,4 тис. тонн, що більше від запланованого обсягу на 4313,0 тис. тонн (на 38,1 %). Порівняно з 2012 р. видобуток зменшився на 1190,5 тис. тонн (на 7,1 %).

Нафтогазовий комплекс України, що формує вітчизняну природну конкурентну перевагу, включає розвідку, видобування й перероблення нафти і газу, а також їхнє транспортування і зберігання. За офіційною статистичною інформацією, понад 90 % видобутку нафти і газу в Україні здійснює Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» через власні дочірні підприємства: ДК «Укргазвидобування», ПАТ «Укрнафта» та ДАТ «Чорноморнафтогаз». За січень–червень 2013 р. загалом по НАК «Нафтогаз України» було видобуто 9306,3 млн. куб. м природного та нафтового газу за планового обсягу 9411,7 млн. куб. м., що становить 98,9 % від виконання плану з видобутку природного та нафтового газу. Видобуток за січень–червень становив 100,8 % по відношенню до минулорічного рівня [19]. Як відомо, українська газотранспортна система є другою у Європі за пропускною здатністю після російської. Зокрема, така здатність на вході – 278, а на

виході – 178 млрд. м³, зокрема, 140 млрд. м³ до країн Центральної та Західної Європи і Туреччини [9, с. 36]. У роботі І.М. Карпа також зазначено, що Україна володіє найбільшими у Європі підземними газосховищами активним об'ємом понад 32 млрд. м³, а встановлена потужність компресорних станцій сягає 5,4 млн. кВт. Шість нафтопереробних вітчизняних заводів формують потенціал нафтогазової промисловості (Дрогобицький НПЗ, Надвірнянський НПЗ, Одеський НПЗ, Херсонський НПЗ, Кременчуцький НПЗ, Лисичанський НПЗ).

Найбільшим вітчизняним заводом цукрової промисловості, за інформацією Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків [15], є Лохвицький цукровий комбінат зі щоденною потужністю 93 тис. центнерів. Інші представники цього сегменту: Куп'янський завод на Харківщині, Первомайський і Засільський – у Миколаївській, Пальмирський – у Черкаській, Орільський – у Харківській, Кременецький – у Тернопільській областях. Цукор-пісок переробляється на рафінад на 15 рафінадних заводах (найбільші — Сумський і Одеський) і в 12 рафінадних цехах. Згідно з інформацією цього ж Інституту, у 2013 р. в Україні переробляють цукрові буряки 28 заводів із 38 підприємств, які розпочали сезон переробки цукросировини, тоді як на 21.11.2012 р. працювало 48 заводів із 63. Підприємства прийняли на переробку 8,08 млн. тонн цукрових буряків, з яких переробили 7,10 млн. тонн. Вихід цукру, за даними Інституту, становить 13,18 проти 12,96 % у 2012 р.

За офіційною інформацією РБК-Україна [17], найбільший дохід у 2012 р. від надання туристичних послуг зареєстрований у Києві (4,8 млрд. грн), АР Крим (571,73 млн. грн), Севастополі (307,95 млн. грн), Івано-Франківській обл. (234,68 млн. грн), Львівській обл. (180,14 млн. грн) і Одеській обл. (125,19 млн. грн). Згідно з інформацією цього ж джерела, в Україні у 2012 р. дохід від надання туристичних послуг становив на 41,6 % більше (6,99 млрд. грн), аніж минулого року. Мережа суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи і фізичні особи-підприємці) в Україні у 2012 р. збільшилась на 11,6 % і становила 5,347 тис. одиниць. В Україні виокремлюють низку ключових регіональних рекреаційно-туристичних комплексів, що формують вітчизняну природну конкурентну перевагу, серед яких варто згадати Кримський, Азово-Чорноморський, Карпатський та Дніпровсько-Дністровський.

Діагностика вітчизняного сільськогосподарського сектору свідчить про те, що під урожай 2013 р. сільськогосподарські культури посіяно на площі 28,1 млн. га, з них в аграрних підприємствах – на 19,6 млн. га (69,8 % від загальних площ), у господарствах населення – на 8,5 млн. га (30,2 %). Згідно зі статистичною інформацією Інформаційно-аналітичного центру Info-Light [18], основними культурами, під які було освоєно посівні площі, є: пшениця озима та яра – 6691,9 тис. га, що становить 26,08 % від посівних площ, кукурудза – 4913,3 тис. га (19,15 %), соняшник 4833,9 тис. га (18,84 %) та ячмінь озимий та ярий – 3377,9 тис. га (13,17 %). З категорії рослинництва найбільше було реалізовано кукурудзи – 4710,7 тис. тонн, найменше ріпаку – 72,9 тис. тонн. Найдорожчим є соняшник – 4198,2 грн за 1 тону, на якого у 2013 р. найбільше зросли ціни за абсолютним показником – 737,2 грн за 1 тону (21,3 %), а за відносним найбільший ріст цін зафіксований у пшениці – 24,4 % (з 1411,5 до 1755,9 грн за 1 тону). Порівняно з продукцією рослинництва середня ціна на продукти тваринництва, навпаки, істотно зменшилася.

Своєю чергою, згідно із статистичними даними цього ж Центру, у I півріччі 2013 р. індекс обсягу виробництва продукції тваринництва порівняно з відповідним періодом 2012 р. становив 105,2 %, у т.ч. в аграрних підприємствах – 110,3 %, господарствах населення – 101,5 %. За розрахунками, на 01.07.2013 р. проти початку липня 2012 р. чисельність поголів'я великої рогатої худоби збільшилася до 5 млн. 392,2 тис. (на 3,3 %), також зросло поголів'я свиней до 8 млн. 223,8 тис. (на 4,6 %), овець і кіз – до 2 млн. 253,5 тис. (на 5,1 %) та птиці усіх видів – до 263 млн. 608 тис. (на 6,7 %).

Кондитерське виробництво традиційно в Україні вважається одним із найбільш інвестиційно привабливих. Сьогодні найбільшими представниками цього ринку є концерн «АВК», компанія «Roshen», компанія «Конті», кондитерська фабрика «Лагода», Львівська кондитерська фабрика «Світоч», АТ «Харківська бісквітна фабрика», компанія «Світ ласощів», компанія «Крафт Фудз Україна» та ін. Як зазначає І. Лазебна [11, с. 70], фактично усі товарні групи вітчизняної кон-

дитерської промисловості розвиваються завдяки освоєнню виробниками нових рецептур і поліпшенню технологічного устаткування. Згідно зі статистичними даними Укркондпром, кондитерська галузь України є експортоорієнтованою, та починаючи з 2010 р., постачає на зовнішні ринки близько 40 % продукції внутрішнього виробництва. Так, в 2011 р. галузь експортувала на продукції на суму 1,1 млрд. \$, що становить близько 15 % від всього обсягу експорту харчової продукції з України. Продукція української кондитерської галузі експортується до 58 країн світу, розмішених на п'яти континентах. У той самий час більша частина експорту (86 %) припадає на країни – члени СНД. Основним споживачем кондитерських виробів походженням з України традиційно є Російська Федерація, куди надходить 59 % українського експорту цього виду продукції. На ринки країн Азії постачається 7,8 % українського експорту кондвиробів, на ринки країн ЄС – 5,6 %, Північної та Південної Америки – 0,45 %, Африки – 0,03 %, Австралії та Океанії – 0,02 %.

Згідно з інформацією Укркондпром, ринок Європейського Союзу має найбільший потенціал щодо збільшення поставок українських кондвиробів, оскільки його обсяг, за різними оцінками, в чотири рази перевищує обсяг відповідного ринку Російської Федерації. Проте українському експорту перешкоджають високі ставки ввізного мита, що діють в країнах Європейського Союзу. Вони, за окремими кодами УКТ ЗЕД, сягають близько 50 %. Свідченням значної закритості ринку країн – членів ЄС для українських експортерів кондитерських виробів є низькі обсяги поставок туди кондвиробів.

За даними Кабінету Міністрів України [7, с. 70], українські суднобудівники виробляють здебільшого корпуси суден, але поступово нарощують повне їхнє виробництво. За даними журналу «Fairplay Solution», Україна перебуває у десятці найбільших суднобудівних держав Європи. Найбільші представники вітчизняного суднобудування – ДП «Суднобудівний завод ім. 61 комунара», АТ «Феодосійська суднобудівна компанія «Море», АТ «Херсонський суднобудівний завод», АТ «Чорноморський суднобудівний завод», ПАТ «Миколаївський суднобудівний завод «Океан», ПАТ «Севастопольський морський завод» та ін.

Згідно із [16], на 6,5 тис. українських хімічних підприємств працюють більше ніж 125 тисяч людей. Підприємства хімічної галузі випускають близько 120 тис. назв продукції, яка поставляється на внутрішній ринок та експортується у більше ніж 80 країн на чотирьох континентах. Основні представники цього сегменту в Україні: АТ «Северодонецький Азот», АТ «Стирол», ТОВ «Карпатнафтохім», Черкаське АТ «Азот», АТ «Рівнеазот», АТ «Дніпровський завод мінеральних добрив», АТ «Кримський титан» та ін.

Висновки та перспективи подальших розвідок за проблемою. Виокремлення основних природних (сільське господарство, лісова, вугільна, цукрова, нафтогазова промисловості, туризм і тваринництво) та набутих (кондитерська, текстильна, хімічна промисловості, програмне забезпечення, суднобудування) конкурентних переваг національної економіки, що визначають її порівняльну перевагу на світовому ринку та вказують на сектори економіки, у які, за інших рівних умов, держава повинна спрямовувати свої зусилля для їхньої підтримки, свідчить про прикладну спрямованість проведеного дослідження і його важливість для вітчизняної економіки.

Перспективи подальших розвідок за проблемою повинні полягати у виокремленні сильних і слабких сторін кожної із зазначених сфер економіки, що формують природні і набуті переваги національної економіки.

1. Базирова М.Р. Современные теории международной торговли в концепции стратегии формирования ассортимента машиностроительного предприятия / М.Р. Базирова // Бизнес в законе. – 2011. – №4. – С. 264–267. 2. Білорус О. Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с. 3. Володин А.К. Глобалізація: истоки, тенденции, перспективы / А.К. Володин, Г.К. Широков. – Политические исследования. –

1999. – № 5. – С. 13–19. 4. Гладков И.С. Мировой экономический кризис и международная торговля (опыт сравнительного исследования) / И.С. Гладков // *Власть денег*. – 2011. – № 9. – С. 160–165. 5. Жиляев К.В. Основные тенденции развития международной торговли в 90-е годы / К.В. Жиляев // *Проблемы прогнозирования*. – 2003. – № 6. – С. 139–152. 6. Інформаційно-аналітичний звіт про розвиток вугільної промисловості України за січень–серпень 2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmi.gov.ua/fuel/control/uk/publish/article?art_id=255257&cat_id=194359. 7. Інформаційно-аналітичний бюлетень Кабінету Міністрів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-kmi.com.ua/2013-09-24-000000am/article/16189696.html>. 8. Карбау Р. Міжнародна економіка: навч. посіб. / Р. Карбау. – 7-ме вид. – Суми: Козацький Вас, 2004. – 651 с. 9. Карп І.М. Нафтогазовий комплекс України / І.М. Карп // *Вісник НАН України*. – 2006. – №2. – С. 32–41. 10. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко. – 8-ме вид. – К.: Знання, 2008. – 469 с. 11. Лазебна І. Ринок кондитерських виробів України / І. Лазебна // *Товари і ринки*. – 2011. – №1. – С. 67–76. 12. Мельник Т. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: монографія / Т. Мельник. – К.: КНТЕУ, 2007. – 396 с. 13. Олефір А. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища / А. Олефір, В. Тіпанов. – *Міжнародна економічна політика*. – 2008. – № 8–9. – С. 171–175. 14. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dklg.kmi.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867. 15. Офіційний сайт Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sugarbeet.gov.ua>. 16. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sugarbeet.gov.ua>. <http://ua.dmitryfirtash.com/event/836>. 17. Офіційний сайт РБК-Україна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://www.rbc.ua/ukr/top/economic/dohod-ot-turizma-v-ukraine-v-2012-g-vyros-na-41-6--11042013151600>. 18. Офіційний сайт Інформаційно-аналітичного центру Info-Light. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/silske-gospodarstvo-v-ukrayini-u-2013-roci>. 19. Основні показники господарської та фінансової діяльності НАК «Нафтогаз України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/participant/20077720>. 20. Степанов О.М. Світова торгівля, транспорт і тенденції розвитку портового господарства: монографія / О.М. Степанов. – Одеса: Астропринт, 2001. – 124 с.